

BAHAR BAYRAMLARI VE NEVRUZ HİKMETLERİ

ABDULBARİ ZİYADOV

Özbek Yazarı

Türkiye Türkçesine Aktaran:

MUHİTTİN GÜMÜŞ

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi,
Modern Diller Yüksekokulu

Nevruz, Yakın Doğu ve Orta Asya Türklerinin en eski bayramlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bayram, insanları hayattan zevk almaya çağırır. Gerçekten, Nevruz baharın başlangıcı olmakla birlikte aslında baharın elçisidir. Kırılmaçlarla, gül ve çiçeklerle birlikte gelir. İnsanlar, kış mevsiminin verdiği sıkıntıyı bād-ı sabânın esintileriyle giderir. Âlemdeki bütün canlılar inlerinden, yuvalarından, yumurtalarından canlanarak çıkarlar ve yaratana şükrederler. Tabiat uyanır. İşte bu uyanış nevruzun yani baharın birinci gününe rastlar. Aynı zamanda Nevruz, kardeşlik duygularını geliştirir, insanın kendine olan güven duygusunu ve millî gururu sağlamlaştırmaya, barış ve huzura hizmet eder.

Nevruz öyle bir bayramdır ki, ona gencinden yaşlısına kadar herkes katılır, seyircisi de, iştirak edeni de kendisi olur.

Nevruz günlerinde ana-babaya, büyüklere hizmet ve hastaları ziyaret edip gönüllerini almak, merhumları yad etmek, kabirleri ziyaret etmek herkesin görevi olmaya başlamıştır. Bu günlerde dost ve akrabalar birbirlerine hâl hatır sorarlar.

Aileler hâlinde veya dost-akraba bir araya toplanıp, Nevruz günlerinde yemyeşil kırlara, dağlara çıkarlar ve tabiatın güzelliklerinden nasiplenmiş olarak dönerler.

Nevruz günlerinde sokakları, caddeleri ve meydanları âbâd etmek, ağaç dikmek ve çiçek ekmek amacıyla mahallelerde, kasabalarda, köylerde gruplar oluşturulur.

Kısaca ifade edecek olursak, Nevruzda en kutlu niyetler yerine getirilir.

Nevruz Bayramı

Yakın Doğu, Orta Asya ve bütün Özbek halkının en eski bayramı Nevruzdur.

Nevruz eski Güneş takvimi hesabına göre 22 Marta rastlar. Günümüzde “Küçük Nevruz” olarak bilinir.

Eskiden halkta bayram yapmanın kendine has düzeni, kuralları oluşmuştur. Avluları, evi barkı temizleme, çeşit çeşit çiçekler ekme, ana babayı, eşi dostu ve merhumların kabirlerini ziyaret etme gibi âdetler Nevruz bayramının gelenekleri arasına girmektedir.

Bilindiği gibi, Orta çağda Türkistan’ın çeşitli yerlerinde nevruz çeşitli tarzlarda 3 günden 15 güne kadar kutlanırdı. Meselâ; Harezmi’de nevruz’u kutlamadan önce özel toplantılar yapılır; toplantıda bayram reisi, organizatör tayin edilerek, program dahilinde eğlenceler, oyunlar, müsabakalar yapıldığı hususunda rivayetler vardır.

Nevruz, âdet olduğu üzere pazara yakın yerlerde, şehir meydanlarında, seyirlik alanlarda yapılır. Bayramın birinci günü aşağıdaki biçimde geçer:

Sabahleyin pehlivan güreşleri, gün ortasında çalgıcılar (mızıkacılar), gazelhanlar ve diğer sanatkarların icraları, akşam ise seyirlik (eğlenceler) halk oyunları ve şölenler yapılır.

Nevruz bayramının tarihine baktığımızda ilginç geçen halk şölenlerine de rastlarız. Maskaralar ve lâtifeciler tarafından icra edilen millî oyunlar arasında binlerce kişiyle doldurulan meydanlarda büyük şölenler (Fergana’da “Büyük Maskarabazlık”, Buhara’da “Çavkı, Harezmi’de “Hatarlı Oyun” adıyla) düzenlenir.

Harezmi’de yapılan “Hatarlı Oyun” şöleni belirli bir konu ve iyi bir muhtevaya sahip olup birkaç gün (üç veya daha çok) devam eder. Söz konusu şölen bir çok bölüm ve epizotlardan oluşur. İşte bu bölüm ve epizotlar sabahları, geceleri ve gece yarısı gösterilir. (M.Kadırov, Özbek Tiyatrosu An’aneleri. 30 – 130. sayfalar)

Çeşitli müsabakalar: Güreş ve köpkırı (ulak, gökbörü, ulak tartuu) bayramın en görkemli oyunlarıdır. Bunun gibi nevruzda kumar özelliği taşıyan oyunlardan “bedänä”, horoz döğüşü, koç vuruşturma da yapılır.

Nevruz günleri büyük pazarlarda alış veriş yapılır, en tatlı ve lezzetli yemekler hazırlanır. Âdet olduğu üzere pilav, çorba, kebab gibi yemeklerin dışında dolma, yalpız, yeşil soğan ve çeşitli yeşilliklerin katıldığı yemekler pişirilir. Nevruz yemekleri arasında sümelek ayrı bir yer tutar. Çünkü sümelek eğlenceyle hazırlanır. Sümelek pişirme bahar bayramının önemli bir parçası hâline gelmiştir.

Gül(çiçek) Şenlikleri

Gül (çiçek), tabiatın en güzel mucizelerinden biridir. O, hayatın görkemi, mutluluğun kaynağıdır. Gül ile buluşmak güzellikle buluşmak demektir. Güzellikle buluşmak ise memnuniyet ve bahtiyarlıktır.

Şunu özellikle vurgulamak gerekir ki, dünyadaki bütün toplumlarda tabiatın en güzel nimeti olan gül; güzellik, dostluk ve muhabbeti temsil eder.

Güle pek çok halk “güzellik melikesi” der. İnsanlara ait hiçbir bayram gülsüz (çiçeksiz) geçmez. Ancak tabiatın mucizesi olan gül adına düzenlenen bayramların sayısı da az değildir. Bu örf – âdet bütün toplumlarda mevcuttur.

Neticede, güzelliği her zaman hissetme duygusuna sahip halkımızda gül için düzenlenen şenlikler vardır. Eskiden beri Özbekistan’ın çeşitli bölgelerinde Gül Şenlikleri; “Lâle Şenliği, Sümbül Şenliği, Kızılgül Şenliği “ gibi adlarla kutlanır.

“Kızılgül Şenliği”: Bu şenlik mart ayının sonlarında Harezmi ve Buhara vilâyetlerinde kendine has şekillerde kutlanır. Tarihi bilgilere göre, bu eğlence bir haftadan bir aya kadar devam eder; şenliklere katılanlar da bir yerden başka bir yere göçerek bayram ederlermiş. Şenlik yapılan köylerdeki ve bölgelerdeki insanlar son derece keyif içinde şarkılar, türküler söyler, dans ederler. Geniş meydanlarda palyaçolar, lâtifeciler gösterilerini sunarlar, meraklıları horoz dövüştürür, koç vuruşturur, deve güreştirir, gökbörü oyunları düzenlerler.

Delikanlılar hoşlandıkları kızlara elma ya da nar atarak şenliğin kendine has oyunlarından biri olarak gönül eğlendirirler. Şenliğin devamında yine, yiğitler (delikanlılar) kızlara, sevdikleri çocuklar vasıtasıyla çeşitli tatlılar, helva, kuru üzüm gönderirler. Kızlar da sırası geldiğinde beğendikleri gençlere karşılık olarak kendi tatlılarını, yiyeceklerini gönderirler.

Günümüzde “Kızılgül Şenliği” , zamanla değişmiş olup halkın meydanlara çıkarak dinlenmek ve manevî huzur bulmak için yorgunluk çıkarma gününe dönüşmüştür.

Sümbül Şenliği: Bu şenlik de baharda dağların eteklerinde çeşitli çiçeklerin, sümbüllerin açılmaya başladığı günlerde yapılır. Tabiat güzelliklerinin birleştiği yer; bir tarafı dağ, ikinci tarafı su (göl, ırmak, çay), üçüncü tarafı ormandan ibarettir. Şölen yerleri dinlenmeye ve tabiatın daha çok yararlanmaya uygun yerler olarak kabul edilir. Meselâ; Çust nahiyesindeki Taşkorgan, tabiat güzellikleriyle dolu bir yerdir. Yüksek dağların ve bembeyaz karların olduğu Gova deresi çeşitli kuşların ve hayvanların yaşadığı bir bölge olup şenlikler için güzel bir yerdir.

Çok eskilerden beri düzenlenen Sümbül şenlikleri günümüzde çağdaş tarzda mayıs bayramlarına benzer olarak kutlanır. Önceden belirlenen şölen yerlerine

otobüslerle gidilir, alışverişler yapılır, millî yemekler hazırlanır. İsteyenlerin dağa (pikniğe) çıkmaları, güzellik âlemine doğru seyahat etmeleri, temiz havalı yerlerde dinlenmeleri, amatör sanat topluluklarıyla palyaçoları seyretmeleri ve spor müsabakalarına katılmaları da mümkündür.

“**Sümbül Şenliği**”, Özbekistan’ın bazı dağlık nahiyelerinde (özellikle de Surhanderya vilayetinin Denov nahiyesinin dağlık taraflarında çeşitli çiçeklerin açıldığı bir dönemde) geleneksel şekilde yapılmaktadır.

Lâle Şenliği: Kırılarda, bayırlarda lâlenin açıldığı mevsimlerde şehir ve köy halkı tarlalara ve bahçelere çıkarak kutlanır. Lâle şenlikleri, çiçek şenlikleri arasında önemli bir yer tutar...

Etnografların verdikleri bilgilere göre, “Lâle Şenlikleri” halk tarafından seçilen “Lâleciler” tarafından yürütülür. Bu şenlik, özel olarak söylenen şarkılar, oyunlar, eğlenceler bakımından son derece zengindir. Şenliğe bütün ahaliyi şenlik meydanına doğru yönlendirilerek başlanır. Eskilerden miras kalan geleneksel gül (çiçek) şenlikleri günümüzde yeni muhtevasıyla zenginleştirilmiştir.

“Lâle Şenliği” nisan ayının ikinci yarısında Özbekistan’ın bir çok yerinde, Taşkent vilayetinin Bostanlıq, Parkent, Keles nahiyelerinde, bununla birlikte Fergana vadisi, Semerkant vilâyetinin kırsal kesimlerinde cumartesi ve pazar günleri yapılmaktadır. Şehirlerdeki iş yerleri, eğitim ve kültür müesseselerinin yöneticileri halkın tabiatla kucaklaşması, eğlenmesi ve dinlenmesi için özel araçlar temin ederler. Şenlik yerine toplu olarak gidenler için komedili, şarkılı-çalgılı eğlence düzenlenmekte, lezzetli yemekler hazırlanmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, Lâle şenliklerine sadece yiyip içmeye gidenler de vardır. Şenliklere katılanların bazıları lâle bahçesine giderler. Lâle Şenliğinin lâleleri koparmak için değil, ancak manevî bir huzura kavuşmak için yapıldığını unutmamak gerekir. Tekrar edecek olursak, Lâle şenliğinin en temel işlevi, ahâlinin bilinçli bir şekilde yorgunluk çıkarmalarını, tabiat güzelliğinden hoşnut olmalarını ve onu sevmelerini sağlamaktır.

Bu makale, Abdulbari Ziyadov’un yazdığı “Bahar Bayramları” (Kamuslar Baş Tahririyeti, Taşkent, 1994) adlı kitapçıktan kısaltularak Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.